

**Fakulta filozofická**

**Bakalářská práce**

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

Katedra filozofie

**Studijní program Humanitní studia**

**Studijní obor Humanistika**

**Bakalářská práce**

## **DĚJINY KŘESŤANSKÉ LITURGIE**

**(FORMOVÁNÍ KŘESŤANSKÉ LITURGIE V PRVNÍCH TŘECH STOLETÍCH)**

**David Zajíc**

*Vedoucí práce:*

Mgr. Eduard Neupauer, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

*Konzultant:*

*Plzeň 2013*

**Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literatury.**

***Plzeň, srpen 2013* .....**

## OBSAH

|   |           |
|---|-----------|
| <b>1. ÚVOD</b> .....                          | <b>1</b>  |
| <b>2. LITURGIE</b> .....                      | <b>3</b>  |
| <b>3. KŘESŤANSKÁ LITURGIE</b> .....           | <b>7</b>  |
| <b>4. NEJSTARŠÍ HISTORICKÉ PRAMENY</b> .....  | <b>9</b>  |
| 4.2 List papeže Klementa .....                | 15        |
| 4.3 7 Listů Ignáce z Antiochie.....           | 18        |
| 4.4 Apologie svatého Justina.....             | 24        |
| 4.5 Liturgické texty Hippolyta Římského ..... | 30        |
| <b>5. EUCHARISTIE</b> .....                   | <b>35</b> |
| 5.1 Večeře Páně.....                          | 35        |
| <b>6. HIEARCHIE VEČEŘE PÁNĚ</b> .....         | <b>37</b> |
| 6.1 Úvodní obřad .....                        | 37        |
| 6.2 Bohoslužba slova .....                    | 38        |
| 6.3 Eucharistická slavnost.....               | 40        |
| 6.4 Přijímání eucharistie .....               | 44        |
| <b>7. ZÁVĚR</b> .....                         | <b>49</b> |
| <b>8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY</b> .....     | <b>51</b> |
| <b>9. RESUMÉ</b> .....                        | <b>52</b> |



## 1. ÚVOD

Ve slově liturgie se může skrývat velice mnoho. Mnoho lidí by na dotaz, co si představuji pod tímto pojmem, nedokázalo odpovědět. Mně, jakožto laikovi, se díky studiu dostalo možnosti, nahlédnout za oponu významu tohoto slova. V širokém rozhledu tento pojem označuje veškeré dění kolem oslavy Pána Boha. Rozhodl jsem se pro výběr tématu proto, abych prohloubil tajemství tohoto odvětví religionistiky. Liturgie a křesťanství jsou něco, co již od nepaměti lidí stmeluje a přetváří k chování dle morálních hodnot. A to je také další důvod, proč jsem si vybral studii dějin křesťanské liturgie a její formování v prvních třech stoletích. Stěžejním se pro mě stane hledání zmínek o liturgii v těch nejstarších pramenech. Bývalý papež Benedikt XVI., o liturgii říká „...*liturgie - podobně jako hra - má svá vlastní pravidla. Vytváří svůj vlastní svět, který začne platit v okamžiku, kdy do něj vstoupíme, a opět se rozplyne, jakmile „hra“ skončí.*“<sup>1</sup>

Mým cílem bude nahlédnout do této „hry“, jak liturgii pro laiky nazval náš papež, a podat srozumitelný pohled na vznik a vývoj této neoddělitelné součásti křesťanského náboženství. A to pomocí dostupných pramenů.

Tyto prameny budu zkoumat pomocí analytické metody a posléze je systematicky utřídím do srozumitelného výkladu.

---

<sup>1</sup> RATZINGER J., *Duch liturgie*, Brno, nakladatelství Barrister & Principal, str.9

V úvodní části se budu věnovat vysvětlení slova „liturgie“, a to v historickém kontextu. Z jakého jazyka tento název vychází, proč a jaký je jeho doslovný překlad. V druhé části se budu věnovat dějinám křesťanské liturgie, a to pouze v širokém rozhledu. Jednotlivé liturgické svátosti a úkony budou podrobněji rozebrány v následující kapitole, která se bude věnovat některým nejstarším pramenům např., *Didache*, *7 listů Ignáce z Antiochie* atd. V poslední části se pokusím podrobněji rozebrat jednu z nejtěžejnějších částí křesťanské liturgie, *eucharistii*. Pomocí odborné literatury popíšu jednotlivé body této liturgické svátosti.

Pro mou práci byli stěžejní tito autoři - Štefan Pružinský, Adolf Adam a Rupert Berger. Právě zmiňovaný Rupert Berger mi při studii dostupných pramenů velice pomohl. Tato problematika je plná specifického názvosloví, které mi jeho *Liturgický slovník* pomohl osvětlit. Bakalářskou práci jsem vypracoval coby student religionistiky. Sám sebe bych zasadil mezi filozofického ateistu a deistu. Proto je má práce, spíše než novým pohledem, analytickou sondou do této problematiky.

## 2. LITURGIE

Liturgie: z řeckého slova leitúrgiá (řec. sloveso *leitúrgein*) – z podstatného slova ergon - dílo a přídavného jména leitós - patřící lidu (leós-jonsky / laos-lid). Z toho vyplývá doslovný překlad, tedy *Dílo lidu*. To znamená službu druhým lidem. Majetných pro nemajetné. Můžeme si pod tím představit například pomoc při výbavě hostin k oslavě svátků či vybavení společenských míst. Pod tímto popisem vystupovala liturgie za doby starověkého Řecka. Od něho se potom toto označení přeneslo na kteroukoli oslavu pro širokou veřejnost. K takzvanému označení „kultovnímu“ došlo až ve 2. století našeho letopočtu. Slovo leitúrgiá je zmiňováno v řeckém překladu *Starého zákona (Septuaginta)*, a to ve smyslu služby kněžích a levitů. Takto je míněno slovo i na některých místech *Nového zákona*. Například:

*„Jakmile skončili dny jeho služby, odešel domů.“ (L 1,23)*

V *Novém zákoně* nalezneme slovo i pod jiným významem. Třeba pod charitativním smyslem:

*„Neboť služba této oběti nejen doplňuje, v čem mají bratři nedostatek, nýbrž také rozhojňuje díkuvzdání Bohu.“ (2K 9,12)*

Dále pak jako službu andělům, jak je tomu v (Žd 1,7.14), nebo ve významu bohoslužby:

*„Když konali bohoslužbu Pánu a postili se, řekl Duch svatý: „Oddělte mi Barnabáše a Saula k dílu, k němuž jsem je povolal.““ (Sk 13,2)*



A v neposlední řadě, neméně důležitým významem je spojení s Kristem, který je jedním z nejdůležitějších vykonavatelů liturgie v její historii.

*„Avšak Ježíš dosáhl vznešenější služby, právě tak jako je prostředníkem vyšší smlouvy, založené na lepších zaslíbeních.“*  
(Žd 8,6)

Poapoštolská liturgie zahrnuje jak službu Bohu, tak i obci. Je nutno rozlišovat podobné výrazy, jako jsou liturg (vykonavatel liturgických úkonů) a liturgik (zkoumá liturgii v historickém kontextu).

Článek 7. v *Sacrosantum Concilium*<sup>2</sup> vysvětluje liturgii jako kněžskou službu takovou, kterou sloužil sám Ježíš Kristus. V knize Adolfa Adama nalezneme výňatek z tohoto článku.

*„Právem se tedy liturgie chápe jako konání kněžské služby Ježíše Krista, hlava i údy, konají dokonalou veřejnou bohopoctu...“*<sup>3</sup>

Z toho plyne důležitost a nezaměnitelná posvátnost liturgických oslav.

V apoštolském šíření liturgie Bůh pokračuje v nabízení lidské spásy, kterou započal již v těle Ježíše Krista. A tak, stejně jako Otec svatý naplnil Ježíše Krista Duchem svatým, tak Ježíš sám Duchem svatým naplnil apoštoly. Jejich pověřením bylo hlásat evangelium všem. A to právě pomocí liturgie. Z toho plyne, že takto rozsáhlé šíření potřebuje samotnou přítomnost Ježíše Krista v předmětech a úkonech liturgie. To vede k myšlence, že liturgie je hlavně

---

<sup>2</sup> SC

<sup>3</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 18

milosrdným aktem, který pokračuje ve svém vlastním šíření. Důležitým bodem při zkoumání dějin liturgie je pochopení toho, že v liturgii je iniciativa v rukou Boha. Cílem je posvěcení člověka. Liturgie má *sestupnou*<sup>4</sup> strukturu.

*„To odpovídá i celým dějinám spásy od počátku. Iniciativa vychází vždycky od Boha; Bůh volá svůj lid, a ten mu může patřičně odpovědět. Tak je liturgie slovem a odpovědí, darem a darem opětovným. Aktualizuje se v ní nově smlouva mezi Bohem a člověkem.“*<sup>5</sup>

Požadavky k přijmutí liturgie člověkem jsou následující. Musí být připraven k poslechu víry. Hlavně ona připravenost by měla vycházet ze samotného vnitřku člověka. Nesmí být vynucena násilnou formou. Oslovení liturgií nutí člověka k odpovědím. Tyto odpovědi vyžadují děkonné obřady, popřípadě děkonné písně. Člověk neděkuje sám, jelikož je členem mystického těla. Takto označuje svatý Pavel společenství Ježíše Krista.

Tímto se dostáváme k opaku katabatické linie liturgie. Kristovo společenství, církev, představuje *vzestupnou*<sup>6</sup> linii. Z toho vyplývá, že druhým důležitým iniciátorem liturgie je právě církev. Jak je poznat z citace z publikace *Dialog zwischen Gott und Mensch*, kterou si do své knihy *Liturgika* propůjčil a přeložil Adolf Adam..

---

<sup>4</sup> katabatickou

<sup>5</sup> RICHTER K., *Liturgie a život*, Praha, nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., str. 17

<sup>6</sup> anabatickou

„Liturgie je aktivní společenství velekněze Ježíše Krista a jeho církve vedoucí k posvěcení člověka a k oslavě nebeského Otce.“<sup>7</sup>

Proto se o liturgii mluví jako o „svaté výměně“<sup>8</sup> dialogu mezi Bohem a lidmi. Tohoto směru vysvětlení pravé podstaty liturgie je nutné se držet.

Existuje totiž mnoho mylných vysvětlení slova liturgie. Papež Pius XII vydal na toto téma encykliku „*Mediator Dei*“. Pius XII. je zastáncem katabatické liturgie. Liturgii bere jako celek, který se stává veřejným kultem, který se schovává v mystickém těle Ježíše Krista.

Jako o nejbližším přirovnání Božskému dialogu můžeme mluvit o *bohoslužbě*. V ní se snoubí služba Bohu se službou Boha lidu. On jim dává odměnou spásu ve svém synu Ježíši Kristu. Takto vypadající liturgie je na vrcholu pyramidy hodnot církve. A to již z důvodu původu velikonočního tajemství, které se váže k zmrtvýchvstání Ježíše Krista.

---

<sup>7</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 19

<sup>8</sup> Sacrum commercium

### 3. KŘESŤANSKÁ LITURGIE

Počátky křesťanské liturgie nalezneme již v době před vznikem samotného křesťanství. V jeho začátcích nalezneme spojitost s židovskou vírou a její bohoslužbou. Například přejímání modliteb a jejich prvků, jako jsou *Aleluja* a *Amen*. Doklad o začátcích křesťanské liturgie nalezneme již v *Novém zákoně*. Zde se nemluví o klasickém liturgickém rituálu anebo liturgickém chování. Liturgie je zde zmiňována ve smyslu scházení se.

*„Jako běžný výraz pro slavení liturgie v prvotní obci nacházíme v Novém zákoně výrazy scházet se, a shromažďovat se.“<sup>9</sup>*

Chrám byl hlavním místem, kde se lidé scházeli ke každodenním modlitbám. Postupem času se shromažďování přesunulo do soukromých domů. Tento fakt byl zapříčiněn skutečnostmi, které se udály kolem úmrtí a vzkříšení Ježíše Krista. Křesťané si uvědomili, že není nutné se vázat na chrám, že Duch svatý je osloví i na domácí půdě. Tyto domácí sešlosti, jako například lámání chleba a stolování, vzešly na popud apoštolů.

*„Každého dne pobývali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem.“ (Sk 2,46)*

V těchto shromážděních se setkáváme s eucharistickou hostinou, sesterskou agapé a Boží chválou a přímluvou.

Důležitost odklonu od zásadního židovského svátku je viditelný při stanovení prvního důležitého dne křesťanské liturgie,

---

<sup>9</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 27

kterým se stává samozřejmě neděle. Neděle se stala prvním dnem v týdnu. Význam dne, kdy byl Ježíš Kristus vzkříšen, není nutno vysvětlovat. Ve slavení Velikonoční neděle dochází k jednomu z nejviditelnějších rozdílů. Pro křesťany se velikonoční pascha<sup>10</sup> stává něčím jiným než pro židovské věřící.

V dávných letech byla křesťanské liturgie, a tím i bohoslužba, spojována s každým aktem, který se vyznačoval láskou k bližnímu. Proto neexistuje žádný ucelený právoplatný seznam liturgických úkonů. Co je pro starokřesťanskou dobu specifické, je různorodost liturgických shromáždění a skutků. Každý při bohoslužbě či hostině dělá svůj kus práce. Tento fakt dokládají novozákonní Skutky apoštolů, epištoly Pavlovy či epištoly popavlovské.

S přechodem do 2. století dochází k jisté změně. S postupem času je kladen důraz na pravidla a čistotu křesťanského učení a s ním samozřejmě i na liturgiku.

---

<sup>10</sup> Aramejsko-řecká podoba židovského slova pesach, který označuje den prvního jarního úplňku, který ve Staré smlouvě s Bohem, označuje záchranu židů z Egypta. BERGER R., Liturgický slovník str.351

## 4. NEJSTARŠÍ HISTORICKÉ PRAMENY

### 4. 1 Didache

Jedná se poapoštolský spis, který informuje širokou veřejnost o bohoslužbách v raném křesťanství. Pojednává tedy o křtu, postu, modlitbách, agapách a samozřejmě i o eucharistii.

*„Svým pojetím života a spirituality Didache nezapře svůj původ v žido-křesťanství. Je proto cenným svědectvím o životě a spiritualitě křesťanů v poapoštolské době. Jedná se o nejstarší „katechismus“ prvotní církve, a proto zde nemohou chybět „svátosti““.*<sup>11</sup>

Kniha Štefana Pružinského *Patrológia – úvod a počiatky patristickej literatury I.* se o tomto spise zmiňuje. Podle autora se nejvíce přibližuje k novozákonním spisům. *Didache* nebyl světu znám až do konce 19. století. Tento spis byl nalezen roku 1873 v Cařihradě. V tamní knihovně ho našel kněz Nikomedie Filotheos Bryennios. Je obsahem rukopisu *Codex hierosolymitanus*. Doslovný název spisu *Didache* zní *Didachi Kyrium dia ton dodeka Apostolon tois ethnesin*, což v překladu znamená *Učení Páně skrze dvanáct apoštolů národům*<sup>12</sup>. Tento text byl mnoha teleologům zdrojem informací o vzniku a vývoji struktury církve. Spis je datován na konec prvního století a počátku druhého. Konkrétní autor tohoto díla není do dnešního dne znám. S největší pravděpodobností byl sepsán jedním z biskupů tehdejších církví. Spekuluje se také

---

<sup>11</sup> KUNETKA F., *Eucharistie v křesťanské antice*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, str. 130

<sup>12</sup> Též Učení dvanácti apoštolů

s názorem, že dílo mohlo být sepsáno více než jedním autorem. Místo vzniku se odhaduje na Palestinu, Syrii a Egypt. Adolf Adam<sup>13</sup> se domnívá, že místo, kde *Dideche* vzniklo, je řecké město Palla. Profesor Pružinský, přední patrolog k tomu poznamenává:

„Adam určuje ako miesto vzniku Pellu, ktorá bola istý čas významným centrom kresťanstva po páde Jeruzalema, a datuje ho do rokov 90 – 100, čo je veľmi pravdepodobné.“<sup>14</sup>

Datum vzniku odborníci odvozují například díky popisu eucharistie. V *Didache* eucharistie není ještě plně rozvinutá. Slaví se společně s agapé<sup>15</sup>. Dalším důkazem prokazatelným na eucharistickém slavení je určení toho, kdo liturgický úkon slouží. Dle *Didache* jsou to biskupové a diakóni (jáhni), o kněžích se tu autor či autoři nezmiňují. Těmi, kteří šíří slovo Boží, jsou především apoštolové a proroci. Dle Pružinského knihy se v *Didache* ještě nesetkáváme s hereticky smýšlejícími, což je také jeden z důkazů.

Toto stěžejní dílo křesťanské liturgie se skládá ze tří částí a epilogu. První část pojednává o morálním pohledu na život a smrt. V druhé části se spis věnuje liturgice, pokynům k slavení a vykonávání liturgických svátostí. Třetí část obsahuje řád a předepsané pokyny pro církevní představenstvo. Epilog se zabývá přípravou na příchod Spasitele.

---

<sup>13</sup> Vystudovaný teolog, který dlouhá léta sloužil v pastoraci. Působil jako profesor praktické teologie, liturgiky a homiletiky v Mohuči.

<sup>14</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 187

<sup>15</sup> Agapé, Agapy – znamená v řečtině láska. V našem případě se jedná o tzv. Bratrskou hostinu lásky. Odkazuje na židovský styl života který se vyznačoval společným stolováním. V minulosti právě k tomuto společnému stolování křesťanská komunita přidružila slavení eucharistie. V pozdějších dobách se pak od společného slavení opustilo a agapy zůstaly osamostatněny. BERGER R., *Liturgický slovník*, 38

Sedmou kapitolou počínaje se *Didache* plně věnuje liturgii. V letech, kdy spis vznikal, nebyla církev ještě narušována heretickými vjemy. V té době byla hlavní myšlenkou křesťanské církve nauka o morálním životě a nauka o tom, jak vzdávat liturgický hold pánu Bohu. To byl požadavek Ježíše Krista. *Didache* se řídí podle kodexu, který byl nastaven svatým Otcem. V tomto kodexu jde o vztah Otce a jeho dětí. Otec je ten, který je vroucně miluje a který je učí lásce k bližnímu, k tvorbě bratrství. Dílo je psáno „dogmatickou“ formou a prosazuje učení o trojjediném Bohu a o evangeliu spásy, které se má stát lidskou normou. Pro studium liturgie je v *Didache* významné učení o církvi. Učí o jednotnosti církve a projevech jednoty. Tou nejzákladnější je právě eucharistie.

Jedním z bodů odlišnosti od pozdějšího slavení shromažďovacích svátostí je to, že eucharistie se nesmí účastnit ten, jenž poruší ustanovenou normu.

V prvních částech se autor věnuje veškerým církevním řádům a pravidlům, jak bylo zmíněno výše. Na začátku se zmiňuje o křtu. Podle *Didache* se má člověk, který se připravuje na svatý křest, postit ve stejné míře jako církevní představitelé. Půst se má vykonávat ve středu a v pátek. Ke křtu se má používat pramenitá voda. Zmiňuje se i o případech, kdy pramenitá voda není k dispozici, v takových případech je možno použít jiný zdroj vody a křtěného nemusí představení ponořit, ale postačí pouhé polévání.

O slavení Večeře Páně se píše v 9. a 10. kapitole. Pružinský píše, že studie *Diadache* ukazují, že tyto kapitoly jsou těžko zařaditelné do vývoje liturgie. A to z důvodu jejich izolované formy. V těchto kapitolách se nacházejí sporné modlitby. Vedou se spory o



to, zda tyto modlitby mají eucharistický charakter. Někteří historici zastávají názor, že mají spíše zaměření běžné večeře. Většina důkazů, ale stojí na druhé straně sporu. *Didache* v těchto kapitolách odkazuje na spojitost Večeře Páně a židovské večeře. A to již na příkladu večeře Ježíše Krista a jeho učedníků, která měla všechny znaky paschiové večeře. Ježíšovi učedníci prováděli lámání chleba dle tradice sobotní večeře, teprve po jejím skončení následovalo připojení eucharistie. Důležitý fakt pro studium liturgie je ten, že první křesťané přišli z řad židovského osazenstva. Proto se ve svátostech nacházely jejich zvyklosti a modlitby. Dalším důkazem je i názvosloví, které má též ryze eucharistické zaměření.

Postup při eucharistii je dle spisu *Didache* následující. V mnohém se shoduje s popisem slavení v Janově evangeliu.

Oproti tomu kapitola číslo 14 má, co se týče eucharistie, jasný historický přesah. Toto je úvodní text této kapitoly, který je zprostředkován díky studii Franiška Kunetky.

*„Když se v den Páně scházíte, lámejte chléb a vzdávejte díky, když jste před tím vyznali svá provinění, aby vaše oběť byla čistá. Žádný, kdo má spor se svým bližním, ať se neúčastní shromáždění, dokud se neusmíří, aby vaše oběť nebyla nečistá. O tom je od Pána řečeno: Na každém, místě a v každém čase (je) mi přinášena čistá oběť, neboť jsem velký Král, praví Pán, a mé jméno bude obdivováno mezi národy.“<sup>16</sup>*

Autor zde píše o tom, kdy se mají shromáždění ve jménu pána Boha konat. Shromáždění se má konat vždy o nedělích a na

---

<sup>16</sup> KUNETKA F., *Eucharistie v křesťanské antice*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, str. 130

jeho počátku má vždy být vyznání věřících z jejich hříchů. Hlavním posláním nedělní eucharistie je svatá oběť. Ta spočívá v symbolickém lámání chleba.

Večeře páně podle tohoto listu vypadala asi takto. Na začátku celé oslavy byla jednoduchá večeře. Při tomto stolování se četly modlitby.

*„Prvá bola čítaná nad kalichom, druhá pri lámaní chleba. Pretože za večerou mala nasledovať svätá Eucharistia, aj tieto modlitby odrážajú v sebe povahu „večere Pána“.“<sup>17</sup>*

Eucharistická modlitba prišla na radu až po konci večere. Po ní nasledovalo prijímanie darů. Na základe tohoto spisu môžeme konstatovať, že v tej dobe nebyly ešte stanovené konkrétne eucharistické formule. Jediné čo bolo dáno, bolo konkrétne téma, na ktoré mohol predsedajúci bohoslužby improvizovaně navazovať modlitby.

Jak je poznat z výše uvedeného textu, *Didache* ve svém obsahu niekoľikrát zmiňuje zpovídanie se z hříchů. Jde o odpouštění hříchů při slavení liturgických svátostí. Církevní představení nechtěli, aby se lidé účastnili svátosti se zlým svědomím. Odpouštění mělo přijít ve smyslu slov Ježíše Krista.

*„jestliže však neodpustíte lidem, ani váš Otec vám neodpustí vaše přestoupení.“ (Mt 6, 15).*

---

<sup>17</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 195

„a kdykoli povstáváte k modlitbě, odpouštějte, co proti druhým máte, aby i váš Otec, který je v nebesích, vám odpustil vaše přestoupení.“ (Mk 11, 25)

Pružinský se na základě toho, že autor *Didache* odkazuje mnoho textů na evangelia, domnívá, že mohlo jít o odpuštění v duchu Kristových slov. Oproti současné formě složitější přestupky řešili biskupové a kněží.

Důležité pro pochopení liturgie doby, ve které byla *Didache* napsána, jsou kapitoly, které se věnují konkrétním povinnostem církevních hodnostářů a lidí, kteří se podíleli na jejím utváření. Největší úctu měli v té době samozřejmě apoštolové, ti kázali slovo Boží celé církvi. Byli zakladateli nových církevních obcí. Byli takovou pomyslnou nití, která spojovala jednotlivé církevní buňky. *Didache* obsahuje popis apoštola, to proto, aby byl snadno rozpoznán. Jako další v žebříčku hodnot jsou proroci. Ti se od apoštolů liší v tom, že kázali Boží slovo v již založených církevních spolecích. Oproti apoštolům se mohli zdržovat na jednom místě i déle než dva dny. Při bohoslužbách a svátostech měli neomezený prostor pro své modlitby. Na třetím místě byli pak učitelé. Ti měli svou výuku Božího slova dopředu připravenou a jejich úkolem bylo zdokonalování křesťanských znalostí v obci. Po těchto třech nejdůležitějších pozicích křesťanské církve, následují vážené pozice, které si volila sama církevní obec. A to biskupy a diakony. Tyto dvě pozice zastávaly v obcích administrativní činnost. V nepřítomnosti apoštolů, proroků a učitelů vykonávají jejich služby. V pozdější době tyto služby převzaly úplně.

Biskupové a jáhni byli voleni proto, aby dohlíželi na slavení eucharistie. Vést oslavy Pána v čistotě Ducha. To byl, kromě správy církevních obcí, jejich hlavní úkol.

## 4.2 List papeže Klementa

O původu svatého Klementa Římského nejsou známa žádná fakta. Nejsou dochovány ani podklady o jeho přijetí do křesťanské církve. Je známo, že patřil mezi první biskupy římské církve. Ze spisů Ireneje Lyonského víme, že Klement byl v úzkém kontaktu s apoštolů. Pružinský se zmiňuje o podkladech v *Apoštolských kánonech*, které hovoří o papežských službách Klementa Římského. Datují je do let 92 – 101. Klementa do papežské stolice jmenoval apoštol Petr. Svatý Klement žil v začátcích křesťanské církve, která nebyla vůči vysokým církevním hodnostářům nakloněna. Svoji životní pouť zakončil mučednický. Zemřel na Chersonu, kam byl vyhnán.

Jeho jménem bylo podepsáno mnoho děl, ale jen jedno lze s určitostí připisovat právě jemu. Mezi nepotvrzené spisy patří *Druhý list Korint'anům*, *Ad virgines - K pannám* a *Pseudoklementina*. Jediným právoplatným spisem je *První list Korint'anům*.

*První list Korint'anům* je psán v reakci na nepokoje, které se odehrávaly v tamní církevní společnosti. Proti církevním představeným revoltovali ostatní členové církve. Tím byla narušena soudržnost korintské církve. Tyto nepokoje vznikly v důsledku porušení řádu, který předepisovala církev. Klement ve svém listě

nabádá k nápravě. Odkazuje na mnoho učenců ze *Starého a Nového zákona*. Apeluující list byl napsán kolem roku 96.

*„List papeže Klementa psaný roku 96 obci v Korintu je příkladem šířícího se zvyku přijímat do křesťanské praxe židovské modlitební texty.“*<sup>18</sup>

Papež vyzývá korintány k návratu života, který se řídí vírou, liturgií a modlitbami. Přeje si, aby se korintané začali kát a ponořili se do svého svědomí. Apeloval na církevní představené, aby nezneužívali svého postavení.

V listě Korintánům věnuje papež Římský velkou pozornost učení o Bohu a Božské vůli. Základ pro správné přijetí Boží vůle vidí Klement v starozákonních normách a řádu, který byl ustanoven apoštolskou církví. Tento řád přinesl Bůh skrze svého syna Ježíše Krista a ten zase skrze své učedníky. Ty mají křesťané následovat.

Samozřejmě se v listě neopomenul věnovat učení o samotné církvi. Podle něj se svatá církev nachází, tam kde lidé věří v Ježíše Krista a kde sou ochotní přijímat jeho přikázání. K tomu napomáhá zvěstování evangelii. Ve svém spise vyzývá k uctívání apoštolů, biskupů a diakonů. Upozorňuje čtenáře, že služby, které oni pro církev vykonávají, nejsou výdobytkem novoty.

*„Lebo už v dávných časoch sa písalo o biskupech a diakonoch. Ved’ Písmo voľakde takto hovorí: „Ustanovím im*

---

<sup>18</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 30

*biskupov spravdnosti a diakonov vo viere“ (42, 1 – 5). Uvedený citát je vzatý z knihy proroka Izaiáša (60, 17).“<sup>19</sup>*

Proto zde vypichuje úctu k těm, kteří byli zvoleni apoštoly. Chce docílit toho, aby si adresáti jeho listu uvědomili, že církev je ustanovená samotným Bohem. A je vytvořena skrze učení jeho Syna, který byl poslán, aby dal lidem možnost spásy. V tom se skrývá sdělení o tom, že není možné se proti nastoleným řádům bouřit a chtít je měnit.

Z této části je vidět, že Klement Římský věnoval velkou pozornost hierarchii církve. Ta by podle něj měla být následující. Biskupové a kněží<sup>20</sup> (o nich se ale zmiňuje ve svém listě minimálně) a po nich diakoni. Ti, kteří spravovali církev, byli právě biskupové a kněží. Později se pro ně zavedl jednotný název *presbyter*. Presbyteři se starali o Boží lid. Boží lid je lid, který si prostřednictvím Krista vybral Bůh. Z čehož vyplývá Klementova myšlenka o čistotě víry.

Jestliže je křesťanský lid vybrán Bohem, jedná se o lid duchovně a mravně čistý a má se dle tohoto uvědomění chovat. Toto chce ve svém listě sdělit církevní společnosti v Korintu.

*„Keďže nám je toto všetko známe, a keďže sme nahliadli do hĺbok božského poznania, sme povinní robiť podľa požadku všetko, čo rozkázal Pán vykonať v určených časoch. Rozkázal konať obeť*

---

<sup>19</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 243

<sup>20</sup> Kněží v počátcích křesťanské Církve, měli stejnou pravomoc jako biskupové.

*a bohoslužby a to nie bez rozvahy a v neporiadku, ale v určených časoch a hodinách.“<sup>21</sup>*

### 4.3 7 Listů Ignáce z Antiochie

V letech kdy již více než půl století fungovala křesťanská církev, byl jedním z biskupů i svatý Ignác z Antiochie. Antiochie se nacházela v páse mezi dnešní Sýrií a Tureckem. Antiochie patřila ve své době mezi města, kde se střetával Východ a Západ. V tomto městě pobýval i sám apoštol Pavel. Když padl Jeruzalém, stalo se město metropolí křesťanské církve.

Svatý Ignác byl zdejším biskupem a po zesnutí apoštolů se stal jedním z nejvýznamnějších teologů. Pocházel z pohanské rodiny, ale v dospělosti po tragické události konvertoval ke křesťanské víře a začal ji plnohodnotně studovat. Poté se stal jedním z největších šířitelů tohoto náboženství. Stejně jako Klement Římský i on zemřel mučednickou smrtí. Z neznámých důvodů, byl Ignác pronásledován a uvězněn. Při cestě do Říma, kam měl být Ignác deportován, napsal své *Sedmero listů*.

V jeho době byla křesťanská literatura plná židovských a částečně i řeckých odkazů. Ignác selektoval z těchto pramenů pouze to nejdůležitější. Ponechal si pro svou práci jen duchovní a biblické odkazy. Svou prací si vysloužil veliký obdiv u apoštolů.

Již zmiňované *Sedmero listů* obsahuje čtyři listy, které napsal ve Smyrně<sup>22</sup>. Tyto listy byly adresovány křesťanům z Efezu,

---

<sup>21</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 247

Magnezu, Trallska a Říma. Zbylé tři listy byly napsány v Troadě<sup>23</sup> a věnovány Polykarpovi<sup>24</sup>, křesťanům z Filadelfie a Smyrny. Existuje mnoho verzí, které jsou rozšířeny o několik dalších listů. Za pravé se ale považují jen ty výše zmiňované.

Tyto listy dokazují dnešním teologům, jak vypadala víra a církev v raných počátcích. Spisy jsou důležité a to z důvodu jejich zaměření. V době Ignáce se rozšiřovalo soteriologické učení, tím rozumějme učení o spáse.

Ignác byl znám svou spjatostí s církví, jakýkoli odklon dle něj vedl k oddálení se od samotného Boha. Což pro něj samotného znamenalo odevzdání se smrti. V Ignácových spisech je znát jeho láska ke *Starému zákonu* a prorokům v něm vystupujícím. Cenil si jejich vizí a také víry v příchod mesiáše, který se vyplnil s příchodem Ježíše Krista.

Požaduje od judaisticky smýšlejících lidí, aby přehodnotili svá stanoviska a oslavy svátostí. Ukazuje jim novou cestu, kterou započal Bůh ve smrti svého syna Ježíše Krista. Proto po nich žádá, aby více neoslavovali sobotu, ale přijali den Pána, neděli. Zdůrazňuje, že křesťanství vzešlo z judaismu, a proto by se mělo nyní začít žít dle křesťanských norem. Jak je vidno z citátu v Pružinského *Patrologii*, který Ignác věnoval filadelfským křesťanům.

---

<sup>22</sup> Turecké město u pobřeží Egejského moře, v současné době známé pod jménem Izmir.

<sup>23</sup> Starověká oblast v Malé Asii

<sup>24</sup> Smyrský biskup a mučedník. Spolu s Ignácem z Antiochie a Klementem Římským patřili mezi tzv. Apoštolské otce.



*„Christos je dverami k Otcovi, cez ktoré vchádzajú Abrahám i Izák i Jakob i proroci i apoštolovia i Cirkev“.<sup>25</sup>*

Stěžejním bodem učení svatého Ignáce je učení o Svaté Trojici. Kdo dokáže prohlédnout tímto tajemstvím o Trojjediném Bohu<sup>26</sup>, ten pronikne do pravé podstaty křesťanské víry. Tento důležitý fakt je uveden v každém listě, který biskup z Antiochie napsal. O Trojjediném Bohu se autor zmiňuje vždy na začátku daného listu.

*„Filadelfanům: „...Církví Boha Otca a Pána Isusa Christa ...Pozdravujem ju v krvi Isusa Christa. Ved' ona je večnou s trvánú radosťou, najmä ak všetci sú zajedno s biskupom i s presbitermi ..., ktorých On podľa vlastnej vole splnil upevnením cez svojho Svätého Ducha“.<sup>27</sup>*

Podobně se zmiňuje o Svaté Trojici i v úvodu listu, který je věnovaný magnezijským křesťanům. Při zmínce o Trojjediném Bohu svatý Ignác vždy zmíní i důležitost církve. Církev představuje tuto trojici v našem pozemském světě. Ona zde zastupuje jednotu Otce, Ducha a Syna Svatého.

Pro studium liturgie je stěžejním faktem Ignácovo učení o spasení duše, o soteriologii. Skrze toto učení apeluje na uctívání těla Kristova, který se obětoval za všechny lid. Svou smrtí ukázal lidem cestu, kterou jejich Otec chce, aby se vydali. Cestou lásky k bližnímu.

---

<sup>25</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 271

<sup>26</sup> Bůh je jedinečný a zároveň trojjediný. Na začátku je všemohoucí Otec. On rozhoduje o stvoření a spáse světa, spáse a stvoření člověka. Všemohoucímu Otci patří jeho Syn i Duch Svatý.

<sup>27</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 272

Ke spáse dojdeme skrze aktivní duchovní činnost. Skrze spolupráci s Bohem. Proto je nutné být součástí církve, která tuto spolupráci s Bohem zprostředkuje. Je to instituce, která podá člověku tělo a krev Ježíše Krista. Prostředkem k dosažení spásy a otevření cesty ke vzkříšení je oslava Večeře Páně. Svatý Ignác ve svých spisech hlásá, že se lidé mají vyvarovat bludným učením a mají vstoupit do církevního společenství, protože jen v něm existuje ta pravá eucharistie. Ta, která přivede člověka, skrze kalich a chléb, ke spasení duše. Tímto se soteriologie stává jedním ze základních stavebních kamenů křesťanské liturgie.

Samotnou eucharistii Ignác neopomíná. V ní se zjevuje pravá podstata jednoty církve. Sama církev je totiž eucharistické povahy. Má funkci shromažďovací. V listu efezským křesťanům sděluje Ignác, že přijetím krve a těla Kristova se stává křesťan jeho údý, jeho tělem a krví, stává se pravoplatným Synem Božím. Svatý Ignác apeluje na častější shromažďování k oslavě Večeře Páně. Tímto nabádá i k tomu, aby se lidé drželi jen pouze oslav, které zprostředkovává křesťanská církev. Protože je jen jedna eucharistie, jedna oslava Pána, jen jedno tělo a krev Ježíše Krista. Důležitost klade i na to, aby se v jednom místě konala pouze jen jedna Večeře Páně. Přijetím liturgie těla Kristova se stává křesťan součástí církve, a to duchem i tělem.

Tento liturgický akt potřebuje samozřejmě i řád. Nelze ho vykonávat bez jistých pravidel. Toho kdo shromáždění za účelem oslavy Pána vede, nazývá Ignác ve svých listech vždy biskupem. Toto označení je důvodem k teologickým sporům ohledně toho, kdo je bude vést. Protože ve starozákonní terminologii se ještě nedělá rozdíl mezi biskupem a presbyterem. Pružinský se domnívá, že

tento nesoulad vzniká v důsledku neznalosti eucharistické hierarchie. V jeho knize je uvedený citát z liturgie svatého Bazila Velkého. Tento citát pochází z listu svatého Ignáce, který byl napsán pro filadelfské křesťany.

*„Usilujte sa požívať jednu Večeru Pánovu. Lebo je jedno Telo nášho Pána Isusa Christa a jeden kalich v jednote Jeho krvi. Jeden je obetný oltár jako jeden biskup s presbytárom a s diakonmi, mojimi spolusluhami.“*<sup>28</sup>

Biskupova důležitost je vidět i z listu věnovaného smyrským křesťanům.

*„Všetci nasledujte biskupa jako Isus Christos Otca a presbyterium jako apoštolov“ (8).“*<sup>29</sup>

A v neposlední řadě i z listu věnovaného magneským křesťanům.

*„...Snažte se konat všechny věci v harmonii s Bohem, s Biskupem, který předsedá na místě Božím, presbytery na místě koncilu apoštolů a jáhnů..., kterým je svěřena služba Ježíše Krista... Mějte stále rádi jeden druhého v Ježíši Kristu, ať vás mezi vámi není nic, co by vás mohlo rozdělit, ale buďte sjednocení s biskupem a těmi, kdo předsedají...“*<sup>30</sup>

Citované úryvky jsou pro historiky velice důležité, protože se mimo jiné zmiňují o komunikaci starších presbyterů a apoštolů.

---

<sup>28</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 286

<sup>29</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 286

<sup>30</sup> TAFT R.F., *Život z liturgie – tradice Východu i Západu*, Olomouc, Centra Aletti, str 124

V nejstarších literárních dílech totiž chybí zmínka o spojení apoštolů s biskupským úřadem (*episkopátem*). Apoštolové a biskupové pracovali odlišně. Biskupové měli pod správou konkrétní církevní území, oproti tomu apoštolové spravovali celou církev. Právě proto patří řízení eucharistie do rukou biskupových.

Jeho pravomoc je dle Ignácových listů následující. Bez jeho svolení a vědomí nesmí nikdo vykonávat žádný z církevních aktů. Jen biskup smí vést Večeři Páně nebo k jejímu vedení povolat jiného církevního hodnostáře. Má ve správě celou křesťanskou obec. V pozdějších dobách pak biskup spravoval i vícero církevních obcí najednou. Církevní společnost vzniká už počtem tří křesťanů. Aby takové malé společenství mohlo být nazýváno církví je důležité, aby byl přítomen Ježíš Kristus, a ten je přítomen jedině v přítomnosti biskupa.

*„... Jako Pán nekonal nic bez Otce, a byl s Ním, jedno...tak také vy nedělejte nic bez biskupa a presbyterů. Nesnažte se dělat nic soukromě z toho, co se vám zdá rozumné, ale dělejte všechno společně: pouze jedna přímluva, pouze jeden duch, jedna naděje v lásce, v neporušené radosti, kterou je Ježíš Kristus, na kterého nic není. Přicházejte vy všichni jako jediný chrám Boží k jedinému oltáři, k jedinému Ježíši Kristu...“<sup>31</sup>*

Svatý Ignác Antiochijský ctil církevní hierarchii jako božský řád. Takový řád, který nelze za žádných okolností měnit. Všichni

---

<sup>31</sup> TAFT R.F., *Život z liturgie – tradice Východu i Západu*, Olomouc, Centra Aletti, str 124

hodnostáři byli do své funkce jmenováni podle pokynů Ježíše Krista. Jedině takto budou mít možnost k osvícení Svatým Duchem.

#### 4.4 Apologie svatého Justina

Svatý Justin je jedním z nejvýznamnějších křesťanských filozofů 2. století. Narodil se do řecké, pohansky zaměřené rodiny a na křesťanskou víru se obrátil až v dospělosti po letech studií filozofie. Uvědomil si, že podstatu Boha nenalezne ve filozofii jako takové. Aby ji našel, musí začít studovat *Starý zákon* a jeho prorocké knihy.

Na základě učení o vtělení Božího syna, upřednostňuje poté křesťanskou filozofii před ostatními směry. Základní stavební kámen křesťanské církve viděl v postavě Ježíše Krista. Jeho spisy jsou důležitým historickým artiklem dějin křesťanství.

Svatý Justin pro své spisy získával podklady od lidí, kteří byli v přímém kontaktu s apoštoly Pavlem a Janem.

V této rané době křesťanství, existovalo mnoho roztržek a projevů násilí, které byly namířeny proti novému náboženství. Tyto projevy pocházely od pohanů. Necháпали křesťanství a velice jej kritizovali, obzvláště se jejich nepochopení dostavovalo při liturgických shromážděních. O smíření pohanského a křesťanského světa se snažili apologéti. Ti se snažili vést smírný dialog mezi těmito dvěma oddělenými tábory. Jeden z nejsrdnatějších apologetů byl právě Justin.

Sám Justin nevykonával žádnou z vysokých křesťanských funkcí. Křesťanství šířil, ale ponechal si status filozofa. Jeho spisy podrobně popisují nedělní eucharistická shromáždění a svátost křtu.

Svatý Justin napsal mnoho děl, ale bohužel se jich také mnoho ztratilo a nedochovalo. Samozřejmě, jako v předchozích případech ostatních učenců a myslitelů, i jemu byla připisována díla, která nenapsal. K jeho stěžejním dílům můžeme bezesporu přiřadit dvě apologie, *Rozhovor s židem Tryfinem* a část spisu o *zmrtvýchvstání*.

Obsáhlejší apologií je ta, která je adresována císaři Antoniovi Piovi<sup>32</sup>. Tato apologie je rozdělena na tři části. První část se věnuje pohledu na trestání křesťanů. Svátý Justin se zde zastává členů nově vzniklé církve. Je proti trestání a pronásledování těchto občanů. Naopak nabádá ostatní k úctě, kterou by měli křesťanům projevovat. Druhá část se věnuje samotnému náboženství. V této části nadřazuje křesťanskou církev a její učení nad dosavadní polyteismus<sup>33</sup>. K tomu používá starozákonní písmo proroků. V poslední části se díky autorovi dozvídáme více o svatém křtu a svaté eucharistii. Štefan Pružinský ve své knize *Patrologia* uvádí, že tato apologie byla napsána kolem roku 150. K tomuto faktu došel na základě studia této apologie. Sám Justin totiž v textu uvádí, kolik uběhlo let od spasitelova narození. I František Kunetka ve své knize potvrzuje tuto informaci o období vzniku apologie.

---

<sup>32</sup> Vládl mezi lety 138 – 161

<sup>33</sup> Polyteismus (z řec. *polys*, mnoho, *theos*, bůh) mnohožství; religionistický a náb.-fil. pojem označující skupinu náboženství, uznávajících a vyznávajících mnohobožství. KOLEKTIV AUTORŮ., Filozofický slovník, 319

„V naší souvislosti nás z Justinových textů zajímají pasáže z jeho první Apologie, která byla napsána v letech 150-155, a není tedy příliš vzdálená od období vzniku pozdních spisů Nového zákona.“<sup>34</sup>

Druhá apologie je podstatně menší a je pravděpodobně pouhým dodatkem k apologii první. V tomto dodatku, který se skládá z 15 kapitol<sup>35</sup>, se svatý Justin opět věnuje problematice utiskování křesťanů. Spis *Rozhovor (Dialog) s židem Tryfinem* je řazen k nejobsáhlejším spisům, které napsal. Má celkem 142 kapitol a je opět věnovaný obhajobě křesťanů. Dialog má s největší pravděpodobností základ ve skutečném rozhovoru, který svatý Justin vedl s Tryfinem v Efezu. V dvoudenním rozhovoru kritizuje židovské útoky na křesťany a apeluje na změnu v pohledu na Písmo svaté. Snaží se vysvětlit Tryfinovi, že je na čase věnovat větší pozornost *Novému zákonu*. Poukazuje na proroctví, která se nacházela ve *Starém zákoně*, na ta, která mluvila o příchodu křesťanství.

Jedním z nejpodstatnějších poselství listů svatého Justina je jeho učení o Kristovi. Ve svých listech se samozřejmě věnuje i ostatním dvěma osobám ze svaté Trojice, ale pro studium liturgie je asi nejpodstatnější pasáž věnující se právě Kristu. Díky tomuto listu se dozvídáme, že Justin věnoval velkou námahu mapování života Ježíše Krista. Justin, stejně jako ostatní šířitelé křesťanství, hlásá pravdu o tom, že Ježíš spasí ty, kteří se budou zde na zemi věnovat pokání, které jim poskytne církev. Protože, co přijme a odpustí, to

---

<sup>34</sup> KUNETKA F., *Eucharistie v křesťanské antice*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, str. 163

<sup>35</sup> První apologie se skládá z 68 kapitol.

odpustí i Syn svatý a Otec svatý. Skrze spásu se dostává Justin i k učení o člověku samotném, a to ve smyslu jeho antropologické osy. Počínaje stvořením z rukou Boha až po jeho vzkříšení. V této ose lidského rodu se Justin zmiňuje o liturgických svátostech. A to v druhém důkaze o velikosti lidské duše<sup>36</sup>, který říká, že Syn boží skrze svou matku Marii přijal lidskou podstatu (tělo a duše v jednom) a pomocí své smrti a vzkříšení ukázal lidem cestu ke spasení duše. Tento akt je lidem darován v podobě svatého křtu, ve kterém „zemřeme a jsme pomocí Ducha svatého znovuzrozeni“. Tento akt proměny pak pokračuje v mystice eucharistie.

*„Završením našej obnovy je naše zjednotenie s Christom v tajomstve svätej Eucharistie., ktorá ničí posledné zbytky zla v človeku (32-68).“<sup>37</sup>*

O vzkříšení a spáse Justin opět hovoří ve svém učení o soteriologii. Hlásá, že pomocí Syna svatého je člověku dána nesmrtelnost, která přichází až ve chvíli druhého příchodu Ježíše Krista. Toto vědomí se projevuje v každodenním chování člena křesťanské církve. Křesťané chtějí, a také mají, žít podle božsky daného řádu. Svatý Justin tímto ukazuje, jací křesťané ve své podstatě jsou. Dokazuje ostatním, že pro křesťana je cesta ke spasení a k sjednocení s Otcem ten nejdůležitější životní úkol. K tomu slouží církev, která shromažďuje křesťany do společné svátosti. Díky ní a učení o Ježíši Kristovi jsou naučeni děkovat Bohu

---

<sup>36</sup> První důkaz je ten, že lidská duše může volit mezi dobrem a zlem. Třetí důkaz spočívá v tom, že lidé budou nakonec muset své zlé činy, které vykonali vůči svým bližním, ospravedlnit před samotným Bohem.

<sup>37</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 407



za vše, co jim poskytne. Poděkování Bohu za jeho dary se uskutečňuje v církevních bohoslužbách.

Jak již bylo řečeno, v počátcích křesťanství bylo na shromáždění této církve pohlíženo s nevolí. Proto se svatý Justin snažil popsat pohanům, jak tyto bohoslužby vypadají a co přesně se na nich odehrává. V 61. kapitole se intenzivně věnuje vysvětlování těchto liturgických aktů. V *Patrologii* nalezneme souhrn toho, co svatý Justin psal o liturgických svátostech.

To, čím Justin začíná, je jedno z nejzákladnějších pravidel pro přijetí do křesťanské církve, a to modlitba k Bohu před svatým křtem, ve které ho žádáme o odpuštění předchozích hříchů. Každý z nově příchozích se sám modlí a žádá o odpuštění, čímž se dokazuje pospolitost církve. Po tomto prvním kroku jsou nově příchozí v baptisteriu<sup>38</sup>, dle pravidel, křtěni ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého. Svatý křest je totiž podmínkou pro přijetí do království Nebeského. Svatý Justin zdůrazňuje, že o tomto požadavku se zmiňoval již prorok Izajáš.

*„Omyjte se, očistěte se, odklidte mi své zlé skutky z očí, přestaňte páchat zlo.“ (Iz 1, 16)*

Dle Justina akt omytí ve svátosti křtu znamená osvícení rozumu křtěného. Při omývání ten, který je pověřen touto funkcí, vyslovuje nahlas jména svaté Trojice. Když je tento akt vykonán, je nově pokřtěný přiveden mezi své bratry a společně pak vykonávají modlitbu. Představený, který vede tuto svátost, přijme chléb a kalich

---

<sup>38</sup> Baptisterium (z řec. baptizein – křtít), též Fórtisterion (z řec. Označení místa „osvícení“). Kultovní místo oddělené od budovy chrámu, vyčleněné pro udílení → křtu (křestní kaple, křestní kostel). BERGER R., Liturgický slovník, 58

a pronese děkovnou modlitbu, při které přítomní jednohlasně odpovídají Amen. Tuto službu povětšinou vykonávají jáhnové. Eucharistický pokrm nesmějí přijímat lidé, kteří nejsou pokřtěni, neboť, jak zdůrazňuje svatý Justin, křesťané tuto svátost kladou na první místo. Text z 66. kapitoly Justinovi apologie, kterou ve své knize prezentuje František Kunetka, to přímo dokazuje.

*„Tento pokrm se u nás nazývá eucharistie a nikdo na něm nesmí mít účast kromě toho, kdo věří, že naše učení je pravdivé, je očištěn koupelí na odpuštění hříchů a žije podle Kristových přikázání. My to totiž nepřijímáme jako obyčejný chléb a obyčejný nápoj. (...)“<sup>39</sup>*

V chlebu a vínu se nachází tělo a krev, které lidu věnoval sám Ježíš Kristus. Autor apologie odkazuje na evangelia svatého Lukáše a Matouše, které dokazují, že eucharistii nařídil sám Kristus.

*„Pak vzal chléb, vzdal díky, lámal a dával jim se slovy: „Toto jest mé tělo, které se za vás vydává. To čiňte na mou památku.““  
(Lk 22, 19)*

*„Neboť toto jest má krev, která zpečetuje smlouvu a prolévá se za mnohé na odpuštění hříchů.“ (Mt 26, 28)*

Svatý Justin dále uvádí, že v poslední den týdne se křesťané scházejí na jednom místě a čtou z apoštolských a prorockých knih. Tento den je pro křesťany den, kdy Bůh stvořil svět, a den, kdy vstal Ježíš Kristus z mrtvých. Čtení je vystřídáno katechezí<sup>40</sup>, modlitbou,

---

<sup>39</sup> KUNETKA F., *Eucharistie v křesťanské antice*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, str. 164

<sup>40</sup> Kázání za účelem křesťanské vzdělanosti. S největší pravděpodobností, se jedná o čtení homilii tzn. výklad svatého Písma.

přinesením chleba, vody a vína. Po přinesení darů může opět následovat modlitba, po které církevní společnost pronese jednohlasné Amen. Nakonec se uskuteční svaté přijímání těla a krve Ježíše Krista.

Svatý Justin hlásá, že ti, kdož se nemohou nedělní liturgické svátosti zúčastnit, jsou navštíveni diakony. Ti jim dary z přijímání donesou do jejich příbytků. Na úplný závěr této svátosti se uskuteční sbírka pro potřeby církevní společnosti. Tyto peníze používá církev pro potřeby sociálně slabých. Tento souhrn je složen z kapitol 61 – 67. Tyto kapitoly první apologie jsou jedny z nejstarších informací o slavení liturgických svátostí.

#### 4.5 Liturgické texty Hippolyta Římského

Tento text pochází z 2. století po Kristu. Nalezen byl pod názvem *Apoštolská tradice*, latinsky *Traditio Apostolica*. Autorem je s největší pravděpodobností svatý Hippolyt Římský.

*„Původní text se nezachoval, je znám pouze latinský překlad z konce 4. století, který sloužil jako vzor pro jiné východní překlady: sahidický, arabský, etiopský, bohairický.“<sup>41</sup>*

Uvnitř *Traditia* nalezneme pokyny pro představené církve i pro mimocírkevní členy křesťanské společnosti. Mimoto se v textu nachází i postupy pro slavení liturgických svátostí, jako jsou například křest a eucharistie. Hippolytovo dílo je pro teology

---

<sup>41</sup> KUNETKA F., *Eucharistie v křesťanské antice*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, str. 171

důležité, umožňuje jim totiž nahlédnout do chodu církve za doby římské nadvlády.

Hippolyt zdůrazňuje, že biskupem může být pouze ten, jehož si zvolí prostý lid. Jeho svěcení se pak koná vždy v poslední den týdne. Svěcení nového biskupa předsedá jeden ze stávajících biskupů. Nápomocni mu jsou kněží. Při tomto svěcení jsou přítomni i ostatní křesťané, kteří se za nově voleného biskupa modlí, spolu s předsedajícím biskupem. Prosí Boha, aby na nového biskupa seslal Ducha svatého. Když je nový biskup vysvěcen, přijme pak od jáhnů obětní dary. Po jejich přijmutí nastává eucharistie.

Autor Apoštolské tradice ve svém díle popisuje modlitbu, která zní při eucharistii. V ní se děkuje Bohu za seslání jeho syna Ježíše Krista, který zde na zemi zastupoval jeho svaté slovo. Dále modlitbou děkují křesťané za to, že Ježíš shromáždil lid pro svého Otce a skrze svou smrt tento lid vykoupil z jeho hříchů. Nejenom, že ho vykoupil z jeho hříchů, ale poskytl mu i spásu v podobě Nového zákona, ve kterém se nachází pravidla pro cestu k ní. Pravidla pro svatou eucharistii. V druhé části této modlitby přichází prosba o seslání Ducha svatého na obětní dary, které nový biskup přijímá.

*„ Pošli svojho Svätého Ducha na tento obetný dar svojej Církví; dožič vrtkým cez Teba shromážděným svätým, ktorí budú prijímať z toho daru, aby boli naplnení Svätým Duchom na utvrdenie viery v pravde, aby sme Ťa chválili a oslavovali cez tvojho Syna Isusa Christa, cez ktorého tebe chvála i česť, Otcovi i Synovi spolu*

so Svätým Duchom, vo svítej tvojej Církví, teraz i na veky vekov, amen“ (1, 1).“<sup>42</sup>

Tento průběh svěcení musí být dodržen. Nesmí být prováděn jinak. Eucharistické vzývání je pro platnost obřadu podmínkou.

V Hippolytově *Traditio apostolica* se píše o pravidlech katechismu. Což je pro studium liturgie a teologie podstatné. Katechismu se může věnovat každý, kdo touží po prohloubení tajemství víry. Pro církve je pro přijetí do tohoto studia důležité to, z jakých poměrů dotyčný pochází. Je dobré vědět, zda ten, co chce studovat víru a Písmo, je ve svazku manželském, či nikoli. Nebo jaké je jeho společenské postavení. V době raného křesťanství bylo běžné, že vysoce postavení občané vlastnili otroky. Proto bylo neopominutelné, aby ten, který se chce věnovat katechismu, doložil své poměry ve společnosti.

„Otroci majú byť prijati so súhlasom svojho pána, aby neboli na pohoršenie a nazadavali príčinu ke konfliktom (2, 1).“<sup>43</sup>

Podle informací v *Apoštolské tradici* bylo studium katechismu dlouhé tři roky. Po ukončení studia je dotyčný přiveden k poslechu svatých Evangelii, při kterém přichází akt *exorcismu*<sup>44</sup>. Křtěni jsou katechumeni v tomto pořadí.

---

<sup>42</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 207

<sup>43</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 209

<sup>44</sup> V počáteční době tohoto aktu, šlo o to aby exorcista, za pomoci Boha, vyhnal z osoby moci, které jsou v rozporu s vírou v Boha. Později byl tento akt hlavně používán při křtu nových křesťanů. Exorcista vzývá křtěnou osobu, aby opustila svět temna a aby přešel do světa světla, světa Boha. Toto vysvětlení nalezneme v Liturgickém slovníku.

Nejprve děti, pak muži a až jako poslední přicházejí na řadu ženy. Hippolyt se zmiňuje i o případě, kdy katechumen zemře před dokončením učení. V takovémto případě se automaticky stává členem křesťanské církve, protože byl pokřtěn svou vlastní krví. Samotný křest pokračuje takto.

Nově příchozí křesťan se nejprve pomocí exorcisty zbaví nadvlády Satana a přijme za nového pána svatého Otce. V tomto momentě se jeho těla dotýká voda poprvé. Pak musí přijmout i Syna svatého. Přijímá ho po dotázání biskupa, který křest slouží. Po katechumenově odpovědi se jeho těla voda dotýká podruhé. Nakonec přichází biskupova otázka, zda přijímá i Ducha svatého a svatou církev. Po kladné odpovědi je do vody ponořen potřetí a naposledy. Po aktu ponoření následuje akt pomazání, při kterém jsou křtění pomazáni děkovným olejem a svatým olejem<sup>45</sup>. Pak nad křtěnými biskup pronese modlitbu, ve které děkuje Bohu za druhé narození nových křesťanů. Nakonec opět vezme předsedající bohoslužby svatý olej a pomaže hlavy pokřtěných. Při tomto pomazání pronáší tyto slova.

*„Pomazujem ťa svätým olejom V Pánu, všemohúcom Otcovi i v Christu Isusu i svätom Duchu“<sup>46</sup>*

Pak udělá na jeho čelo kříž, políbí ho naň a tím proces křtu končí. Nyní je nový křesťan připraven na přijetí svátosti eucharistie. Tu by měli přijímat vždy ráno, před tím, než pozřou něco

---

<sup>45</sup> Jedná se o jinou formu pomazání, než při pomazání při exorcismu. Oproti exorcistickému pomazání se zde křtěný maže v pozitivním smyslu.

<sup>46</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 209

jiného. Dále Hippolyt apeluje na to, aby členové církve dál rozvíjeli svou víru, aby se stále věnovali katechismu a rozšiřovali tak své vědomosti. Nabádá je, aby se co nejvíce účastnili společných bohoslužeb.

*„Usilujte sa preto všetci, aby ste boli účastní na cirkevných zhromáždzeniach, lebo práve tam posobenie Svätého Ducha prinášá najväčšie ovocie“ (ibid.).“<sup>47</sup>*

V listě svatého Hippolyta se dočítáme i o tom, že by se měli křesťané při svých modlitbách křížovat. Pokřížováním zažene křesťan Satana a vzdá hold utrpení Ježíše Krista. Hippolyt v závěru navrhuje křesťanům, aby žili dle jeho Apoštolské tradice. Díky jeho spisu se mohou věřící vyvarovat kontaktu s falešnými zvěstovateli.

---

<sup>47</sup> PRUŽINSKÝ Š., *Patrológia*, Bratislava, Církevné nakladateľstvo Bratislava, str. 210

## 5. EUCHARISTIE

Toto slovo v sobě obsahuje dva rozdílné významy ve smyslu liturgie. Označuje jak *svátost* přijímání, tak i mši eucharistickou.

Mše má funkci obřadu, který je stěžejní svátostí církve. Úzce se váže na symboliku Poslední večeře Páně a na ukřižování Ježíše Krista a události po něm následující. Samotné slovo eucharistie pochází z řeckého *eucharistein* což v překladu znamená děkovat.

### 5.1 Večeře Páně

Pojmenování si vysloužila tato slavnost po hostině, kterou se Ježíš loučil se svými nejbližšími. Dodnes se spekuluje o pravé podobě večeře, kterou Syn boží uskutečnil s apoštoly v předvečer svého umučení. Spory se vedou o to, zda se jednalo o večeři, která nesla znaky židovské hostiny, či znaky paschy<sup>48</sup>. *Liturgický slovník* o této hostině mluví jako o poslední večeři Ježíše Krista, který se při ní snažil nastínit apoštolům svou oběť. Jeho přání bylo, aby tento ritus byl předáván a slaven i v budoucnu.

*„Já jsem přijal od Pána, co jsem vám také odevzdal: Pán Ježíš v tu noc, kdy byl zrazen, vzal chléb, vzdal díky, lámal jej a řekl: „Toto jest mé tělo, které se za vás vydává; to číňte na mou památku.“ Stejně vzal po večeři i kalich a řekl: „Tento kalich je nová smlouva, zpečetěná mou krví; to číňte, kdykoli budete pít, na mou památku“.*

---

<sup>48</sup> Pasha-Tajemství Velikonoční: Slovem pascha, které je aramejského-řeckou podobou hebrejského *pesach*, se nejdříve označoval každoroční svátek v den prvního jarního úplňku, který ve Staré smlouvě zpřítomňuje Boží čin záchrany z Egypta krví beránka a podivuhodný přechod přes Rudé moře. BERGER R., *Liturgický slovník*, 351



*Kdykoli tedy jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud on nepřijde.“ (1 Kor 11, 23 – 26)*

Večeře Páně je srdcem bohoslužeb v křesťanské církvi. Bohoslužby za účelem oslavy Páně byly spojovány s hostinou. To znamená, že na stejném místě kde se konala bohoslužba, docházelo i k nasycení obyvatel. Nejdéle dochované písmo o slavení této liturgické události nalezneme již v Novém zákoně. A to v dopise svatého Pavla. Ten je napsán kolem 56. roku a je adresován Korintánům. Z něj je i výše uvedený text. Proto je velice důležité analyzovat tamní poměry a skutky eucharistie v Korintu. Musíme brát v potaz i to, že Korint byl v té době multikulturním a polyteistickým městem.

Ve městě žilo mnoho židovských obyvatel, z čehož vyplývá Pavlovo rozhodnutí započít šíření křesťanství v synagoze. Po rozepři s židy ale synagogu opouští a káže v soukromém domě. V pavlovské době čítala církev v Korintu cca 200 osob. Což by podle studie Františka Kunetky *Eucharistie v křesťanské antice* mohlo být přibližně 5 malých církví působících v soukromých obydlích. Každá z těchto 5 církví by mohla být složena až z 20 lidí. To vede k hypotéze, že večeře Páně se uskutečňovala v mnoha soukromých domech.

## 6. HIEARCHIE VEČEŘE PÁNĚ

### 6.1 Úvodní obřad

Úvodní obřad má funkci shromažďovací. Pomocí tohoto obřadu se lid připravuje na eucharistickou oslavu. Jeho součástí je antifona<sup>49</sup>. Jedná se o tzv. vstupní zpěv. Zpěv může být zpíván, předčítán, či zcela nahrazen hrou na varhany. Tento úvod má sloužit ke spojení společnosti, k utvoření jednoty, což znamená, že by se zpěvu měli zúčastnit všichni příchozí. Jako první akt obřadu políbí církevní představení oltář (ten symbolizuje Ježíše Krista). Mezi představené patří kněz, jáhen<sup>50</sup> a koncelebranti. Koncelebrantem je zde míněn další kněz nebo několik dalších kněží, kteří slouží danou bohoslužbu. *Liturgický slovník* od Ruperta Bergera se o koncelebraci zmiňuje tak, že na eucharistických oslavách (obzvláště na nedělních) se podíleli všichni představení tamní církve. Hlavní představený byl samozřejmě pouze jeden. Přizvaní kněží, či v některých případech i biskupové, mu byli nápomocni při bohoslužbě a přípravě eucharistie. Ve starověku byla tato koncelebrace tzv. mlčící. Celebrant musí být jednoznačně na místě, které bude významově hodné jeho předsednického postavení. Ten pak uvede společnost do bohoslužby.

---

<sup>49</sup> Antifona, především antifonálně, tj. dvěma střídavými sbory zpíváný žalm (→antifonie); často i skupina tří antifonálně zpíváných žalmů, např. v enarxi, úvodní části byzantské liturgie tří „malé antifony“: úryvky žalmů přednáší zpěvák, dva sbory střídavě odpovídají rezponzoriální refrén. BERGER R.,*Liturgický slovník*, 49

<sup>50</sup> Nositel církevního úřadu a církevní služby, která v rámci třístupňové hierarchie doložené od *Ignáce Antiochijského* představuje nejnižší stupeň. BERGER R.,*Liturgický slovník*,110

Součástí úvodu starověké eucharistie jsou i aklamace<sup>51</sup> (zvolání). Jde o zvolání k pánu Bohu, na ně by mělo odpovídat celé společenstvo shromážděné k bohoslužbě.

Na závěr úvodních obřadů přichází čas pro vstupní modlitbu. Předsedající vyzývá všechny k jednotné modlitbě a následnému rozjímání, po nichž následuje další modlitba směřující k oslavě Pána skrze jeho syna Krista. Již od počátků eucharistie na tuto modlitbu odpovídá společenství jednohlasným Amen. Toto slovo je přežaté z hebrejského náboženství.

*„Jeho význam je: „Ano, ať se tak stane!“ nebo „Ano, tak to je!“ Amen obce tedy znamená, že obec bere modlitbu kněze za svou a současně ji stvrzuje jakoby svým podpisem.“<sup>52</sup>*

## 6.2 Bohoslužba slova

*„Kázání nebo homilie jako výklad svatých textů patří k nejstarším složkám bohoslužby slova.“<sup>53</sup>*

Homilie, tak jak jí vysvětluje *Liturgický slovník*, je výklad svatého Písma. Homilii vykládali převážně biskupové, prameny této liturgické tradice sahají až k synagogálnímu slavení eucharistie. Prakticky šlo o předčítání biblických knih. Ve stejném odstavci se ve slovníku dočítáme i o rozdílu mezi homilií a kázáním. Kázání se

---

<sup>51</sup> Sborová mluvená souhlasná a povzbuzující (nebo i odmítavá) zvolání zástupů lidí.,

BERGER R., *Liturgický slovník*, 39

<sup>52</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 191

<sup>53</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 196

nemusí vázat k liturgickým oslavám, stojí na samostatné linii. Homilie je ve svém smyslu také kázáním, ale jde více do hloubky svatého Písma. Vysvětluje posluchačům podrobněji, o co v Písmu přesně jde.

Konec antického věku čítal tři čtení při bohoslužbě slova. Publikace *Malá katolická liturgika* od Zdeňka Bonaventury Boušeho, uvádí tyto tři: čtení Starého zákona, Nového zákona a předčítání z vybraných evangelií. Existují studie, které uvádí rozdíly v tom, jaké žalmy se mezi jednotlivými přednesy zpívaly. Římská liturgie, podle Boušeho knihy, používá žalm *graduale*<sup>54</sup>. Oproti tomu byzantská liturgika používá žalm *prokimen*. V obou případech se žalm zpíval v mezidobí prvního a druhého předčítání. V době mezi novozákonním a evangelickým předčítáním se zpíval *aleluja*<sup>55</sup>.

Rozdělení četby bylo, dle publikace, v římské liturgice následující. Starozákonní četba patřila lektorovi, který byl přímo určen k předčítání. Novozákonní četbu pronášel *podjáhen*<sup>56</sup> a poslední, tedy evangelní, čtení příslušelo právě jáhnovi. Bouše se ve své knize zmiňuje i o *synagogální liturgii*, v té se ještě ke čtení přidával právě zmiňovaný výklad homilií. Při čtení těchto textů nesmí být opomíjeno místo, ze kterého se čte. Jak je vidno z výňatku z *Všeobecných pokynů k Římskému misálu*<sup>57</sup>, který je použit v knize Klementse Richtera.

---

<sup>54</sup> 1. Okleštěný zbytek rezponzoriálního žalmu (→žalm rezponzoriální), hudebně bohatě vypracovaný, který mimo velikonoční dobu navazuje na první čtení bohoslužby slova v římské mešní liturgii. BERGER R., Liturgický slovník, 39

<sup>55</sup> (hebr. Hallelu-jah – chvalte jahve, chvalte Hospodina) BERGER R., Liturgický slovník, 42

<sup>56</sup> Tato funkce vznikla v Římě a měla podporující funkci jáhnovo.

<sup>57</sup> Zkratka VPŘM

„*„Když skončí modlitba, jde lektor k ambonu a předčítá první čtení...“ (89). Totéž platí i pro druhé čtení před evangeliem, neboť „důstojnost Boží slova hlásá a k němuž se při bohoslužbě slova přirozeně obrací pozornost věřících“ (VPŘM 272).“<sup>58</sup>*

V závěru bohoslužby přicházejí ke slovu liturgické přímluvy<sup>59</sup>. Úvod pronáší hlavní celebrant bohoslužby. Přednes přímluv je zpíváný. Po celebrantovi přebírá úlohu zpěvu například jáhen, který přednáší jednotlivé přímluvy. Společenství pak na tyto prosby k Bohu reaguje aklamacemi či tichými modlitbami.

### 6.3 Eucharistická slavnost

Pro tuto oslavu existuje jistý předepsaný řád, který se musí dodržet. Na tento důležitý akt je nutné připravit oltář. Na oltáři se nachází misál<sup>60</sup>, ve středu oltáře musí být malé Iněné plátno<sup>61</sup>, na které se položí kalich a plátno, kterým se kalich otře.

Následuje příprava darů. Lidé v minulosti přinášeli chléb a víno na oltář a tam ho předsedající posvětil. Novější řád navrhoval, aby křesťané přinášeli chléb a víno kněžím anebo jáhnům. Ti je pak sami položili na oltář. S dary se přinášely k oltáři i dary pro chudé a peníze.

---

<sup>58</sup> RICHTER K., *Liturgie a život*, Praha, nakladatelství Vyšehrad, spol. s.r.o., str. 81

<sup>59</sup> Křesťané nesmějí být ze zásady sobečtí, a tak se modlitby čtou za jiné, za ty jež, je potřebují.

<sup>60</sup> Misál (z lat. missále – mešní kniha) Liturgická kniha, pro předsedajícího, který vede bohoslužbu. Uvnitř se nachází liturgické texty, potřebné k bohoslužbě.

<sup>61</sup> Jedná se o tzv. korporál. V dřívějších dobách, byl korporál velký, tak jako oltář.

*„Chléb k slavení eucharistie musí být pouze pšeničný, čerstvý a podle starobylé tradice latinské církve má být nekvašený.“<sup>62</sup>*

Víno by mělo být pravé, vyrobené z vinné révy, ničím neředěné. Až do 16. století se používalo výhradně víno červené. V době Kristově byly chléb a víno nerozšířenějším pokrmem. V pokrmech se skrývá nám již nic neříkající symbolika. Jídlo berou věřící jako něco, co jim bylo dáno jejich svatým Otcem. A proto mu za něj děkují. Z děkování, což je také jeden z významů slova eucharistie, vyplývá samozřejmě modlitba. A tak má jídlo pro věřícího dvojí význam, společenský a náboženský. V eucharistii se tyto dva aspekty sjednocují v jeden pevný bod. Samotné víno na oltáři je neředěné, ale před pozvednutím kalichu do něj celebrant přilije trochu vody.

*„Tento obřad má nejspíš kořeny v antické zvyklosti, a tím i v Kristově příkladu, víno se nikdy nepilo nesmíšené. Křesťané v tom viděli několikerou symboliku: jednak poukaz na krev a vodu, které vytékaly z Kristova boku, což bylo symbolicky považováno za okamžik zrození církve a svátostí, jednak náznak těsného spojení božské a lidské přirozenosti v Kristu, a nakonec i naše těsné spojení s Kristem, jež se nám daruje.“<sup>63</sup>*

Přípravy a přípravné modlitby vystřídají modlitby, sebeobětování a modlitby nad dary, tím se příprava uzavírá. To, co následuje, nazýváme eucharistickou modlitbou. Tato část začíná

---

<sup>62</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 199

<sup>63</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 200

takzvanou prefací<sup>64</sup>. Římská liturgie eucharistickou modlitbu nazývala kánonem. Z čehož vyplývá, že tehdejší doba byla striktně proti jakémukoli měnění postupů. Z nejranějších spisů se můžeme dozvědět, že této části se dříve říkalo anafora<sup>65</sup>. V eucharistické modlitbě jasně zní společenská spolupráce, kterou při této části bohoslužby vykonává křesťanské seskupení. Na této modlitbě se podílí celá církev. Všichni společně děkují pánu Bohu za jeho spásu.

Preface, se skládá ze tří částí. A to z úvodu, poděkování za spásu v podobě Ježíše Krista a závěru, který je přechodem ke společnému děkovnému zpěvu.

Po prefaci následuje trojí Sanctus<sup>66</sup>, který je postavený na základu dvou textů ze svatého Písma. Zpěv andělů ve vidění Iziáše a lidský hold při příjezdu Krista do Jeruzaléma.

*„Zástupy, které šly před ním i za ním, volaly: „Hosanna Synu Davidovu! Požehnaný, který přichází ve jménu Hospodinově! Hosanna na výsostech!“ “ (Mt 21, 9)*

Hosanna znamenalo, ve smyslu chvalozpěvu, vzdávání holdu králi a hlavně pánu Bohu. Slovo je přejato s židovského jazyka a v něm zprvu znamenalo „tak pomoz“. Po Sanktus přichází epikléze<sup>67</sup>. Pomocí epikléze se posvěcuje chléb a víno. Součástí posvěcování jsou spekulativní slova ustanovení. Spekulativní proto,

---

<sup>64</sup> Původně označení pro celkovou Eucharistickou modlitbu, v pozdějších dobách se, takto označovala samostatná část v eucharistické modlitbě. Přichází na řadu po úvodním slovu liturgické svátosti a má děkovnou funkci.

<sup>65</sup> Je to neproměnlivá část eucharistické modlitby, ze které vychází římský koncept kánonu. Anafora je označení, které pochází z orientální liturgiky.

<sup>66</sup> Volání serafínů, které znělo při Božím zjevení. Tento akt je přejat z židovské bohoslužby.

<sup>67</sup> Pod tímto názvem se schovává obecné vzývání Boha, tímto zvoláním se žádá o posvěcení.

že se vedou diskuze o tom, jak přesně mají tyto slova znít. O tom, jaký překlad z latinského misálu je ten nejméně pravděpodobný. Jedná se o slova vyobrazující Ježíšovu oběť, kterou ustanovil svatou eucharistií. Adolf Adam ve své knize *Liturgika* zmiňuje, že dříve všechny texty z misálu (římského kánonu) mohl číst a pronášet jedině kněz. Na slova ustanovení navazuje anamnéze<sup>68</sup>. Ta má za úkol dát vzpomenout na Ježíšovo utrpení, ve kterém nám daroval spásu. Například v textu Hippolyta Římského zní anamnéze takto.

*„Když tedy pamatujeme na jeho smrt a jeho vzkříšení, přinášíme ti chléb a kalich děkujeme ti za to, žes nás povolal, abychom stáli před tebou a sloužili ti.“<sup>69</sup>*

Na anamnézi navazuje modlitba epikléze k přijímání, po ní následují přímluvné modlitby. V eucharistické modlitbě se samozřejmě nezapomíná na vzdání holdu mučedníkům a apoštolům. Jako poslední akt eucharistické modlitby se pronáší doxologie<sup>70</sup>. Celebrant, za pozvednutí posvěcených darů, zpívaným hlasem pronese tato slova.

*„Skrze něho a s ním a v něm je tvoje všechna čest a sláva, Bože, Otče všemohoucí, v jednotě Ducha svatého, po všechny věky věků.“<sup>71</sup>*

---

<sup>68</sup> Tato věta v eucharistické modlitbě vypráví o Kristově příkazu v eucharistii.

<sup>69</sup> BERGER R., *Liturgický slovník*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 47

<sup>70</sup> Oslavné provolání Boha. Doxa znamená v řečtině Bůh, proto Doxologie.

<sup>71</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 206



Tento celebrantův zpěv stvrdí křesťanské společenství jednohlasným Amen!

## 6.4 Přijímání eucharistie

Tato hostina, která byla ustanovena samotným Ježíšem Kristem v předvečer jeho ukřižování, navazuje na doxologii. Nebo alespoň navazovala v prvopočátcích křesťanské církve. Dokladem toho jsou nejstarší dochované spisy.<sup>72</sup> Před samotné přijímání se časem přidávaly samostatné obřady jako je třeba Otčenáš<sup>73</sup>. Tato modlitba je převzata z Matoušova evangelia.

*„Vy se modlete takto:*

*Otče náš, jenž jsi v nebesích, buď posvěceno tvé jméno. Přijď tvé království. Staň se tvá vůle jako v nebi, tak i na zemi. Náš denní chléb dej nám dnes. A odpusť nám naše viny, jako i my jsme odpustili těm, kdo se provinili proti nám. A nevydej nás v pokušení, ale vysvobod' nás od zlého.“ (Mt 6, 9 – 13)*

V Otčenáši se ukončuje mystika Ježíšovy oběti. Na Otčenáš navazuje modlitba s názvem embolismus. V ní se celebrant modlí za ochranu před pokušením hříchů. V této modlitbě se již od dob prvních křesťanů promítala touha a očekávání království nebeského. Spolu s embolismem měl stejnou funkci přípravy i *úkon pozdravení pokoje*. V něm se nacházela jednota a požadavek bratrského

---

<sup>72</sup> Např. Apologie sv. Justina

<sup>73</sup> Též Páter noster

smíření. Ten, jenž vede svatý obřad, nejdříve pronese modlitbu, kde se objevuje Kristovo zaslíbení pokoje.

*„Kde je to možné, následuje výzva (jáhna nebo kněze) věřícím, aby se pozdravili navzájem pozdravením pokoje. Způsob (gesto) pozdravení určí biskupská konference podle zvyků a osobitosti národa (např. políbení, podání ruky, pozdrav, úklona).“<sup>74</sup>*

Po tomto pozdravení pokoje přichází velice důležitá část, a to je obřad lámání a míšení. V dnešní době se používají malé hostie.

*„Všechny církve vždycky užívaly při večeři Páně bílého chleba. Zpočátku se spokojovaly s obyčejným chlebem, tak jak se doma peklo nebo v pekařství prodával.“<sup>75</sup>*

V raném věku se ale používaly chlebové placky. Ty byly většího rozměru a při večeři se lámaly na menší kousky, které se pak rozdělovaly přisedícím. Takto eucharistii započal Ježíš Kristus.

*„(právě od této antické praxe se odvozuje nejstarší název eucharistického stolování – slavnost lámání chleba)“<sup>76</sup>*

Lámání chleba má za úkol symbolizovat Krista, který je jedno tělo, rozdělené mezi všechny věřící. Skrze přijmutí dílku chleba se křesťan stává Kristovým tělem. Po rozlámání se kus chleba namočí do kalichu s vínem. Jde o tzv. míšení, které má základ nejspíše ve

---

<sup>74</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 209

<sup>75</sup> BOUŠE Z.B., *Malá katolická liturgika*, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 50

<sup>76</sup> Tamtéž

starověkém fermentu<sup>77</sup>. Při tomto úkonu sbor věřících zpívá Beránku Boží<sup>78</sup>.

*„Beránku Boží, ty, který snímáš hřích světa, smiluj se nad námi!“*<sup>79</sup>

Tento zpěv se odvozuje od Janova evangelia, ve kterém Krista vidí jako nového velikonočního beránka.

*„Druhého dne spatřil Jan Ježíše, jak jde k němu, a řekl: „Hle beránek Boží, který snímá hřích světa.““* (J 1,29)

Když se církevní společnost oddává společnému zpěvu, presbyter se věnuje své osobní modlitbě, ve které děkuje za kladné přijetí eucharistie. Poté, při pozvednutí eucharistických darů, pronáší spolu s věřícími *blahoslavné modlitby*. Po ukončení této modlitby přichází na řadu přijímání z kalicha. Tento ritus se staví na stejnou úroveň důležitosti jako přijímání chleba. U tohoto přijímání se ale dostavily obavy týkající se rozlití obsahu kalicha. Z tohoto důvodu se můžeme setkat se čtyřmi variantami přijímání krve Kristovy.

*„čtyři formy: a) pití z kalicha; b) ponoření hostie do kalicha (inktince); c) použití trubičky k pití; d) použití malé lžičky, kterou se nasáklé částky (partikule) vybírají z kalicha a vkládají do úst.“*<sup>80</sup>

---

<sup>77</sup> Kus eucharistického pokrmu posílaný papežem presbyterům. Oni ho pak vkládali do kalichu při svých bohoslužbách. Tento akt měl symbolizovat jednotu církve.

<sup>78</sup> Neboli *Agnus Dei*.

<sup>79</sup> BERGER R., *Liturgický slovník*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 39

<sup>80</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 211

Též existuje varianta, kdy se z kalichu odlila trocha posvěceného vína do většího přijímacího kalichu, ve kterém se nacházelo neposvěcené víno. Tímto se mělo zamezit možnosti znesvěcení při případném rozlití. Nejvíce se dávala přednost přijímání z kalichu. Celebrant při této svátosti podá přijímajícímu kalich a vysloví: „krev Kristova“ načež mu je odpovězeno: „Amen“. V tomto případě si každý od celebrujícího bere do ruky kalich, napije se a vrátí mu ho zpět. Ten jej otře lněným plátnem a předá dál. Při rozdělování eucharistických darů by měl znít zpěv antifonní. Tento zpěv má dokazovat jednotu, která při přijímání eucharistického těla a krve Krista vzniká. Samozřejmostí je díkučinění, které může mít formu zakončující modlitby po přijímání<sup>81</sup>. Tato modlitba je stručná a obsahuje připomenutí přijímaných darů. Společně s připomenutím se prosí Otec svatý, aby za toto přijímání bylo odměněno. Lid odpovídá modlícímu se biskupovi aklamací „Amen“.

Po závěrečné modlitbě po přijímání, má biskup možnost sdělit církevní společnosti různé informace, které se týkají jejich křesťanské obce. Lid vyslyší tyto informace a pak mu biskup udělí závěrečné požehnání. Od starověku slouží toto žehnání:

*„Humiliate capite vestra Deo“ – Skloňte své hlavy před Bohem.“<sup>82</sup>*

Již z citace je vidno, že před tímto žehnáním celebrant vyzve lid ke sklonění hlav. K tomuto požehnání se ještě přidává žehnání biskupské a apoštolské. Na úplný závěr vyzve předsedající

---

<sup>81</sup> „postcommunio“, nebo „oratio ad complendum“

<sup>82</sup> BERGER R., *Liturgický slovník*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 578

bohoslužby k propuštění. K tomu je ustanovena tato právoplatná formule:

„*Ite missa est*“ znamená vlastně: „*Jděte, je propuštění*“ (z latinského „*dimissio*“).<sup>83</sup>

---

<sup>83</sup> ADAM A., *Liturgika*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., str. 213

## 7. ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se snažil o analytický náhled do historie křesťanské liturgie. Díky dostupné odborné literatuře jsem pronikl do vzniku a vývoje tohoto odvětví religionistiky.

V první části jsem vytvořil ucelený pohled na vznik liturgie a osvětlil její pojmenování. Liturgie, jako společenský akt, existovala ještě dávno před vytvořením tohoto slova. Ve smyslu významovém se tento rituál držel mezi lidmi dlouho před vznikem křesťanské liturgie. Důkazem toho jsou například citáty ze Starého a Nového zákona, které jsem použil ve své práci. Soustředil jsem se zde na široké spektrum informací a vybral z nich pro svou studii jen ty nejpodstatnější. Dle mého názoru bylo důležité v této první části vyzdvihnout liturgický vztah k Bohu. Pro zbytek práce je totiž nutné pochopit, že liturgie musí být vždy spojována s dialogem mezi Bohem a jeho lidem.

V následující části jsem se věnoval pouze katolické liturgii. Studie je zde zúžena jen na tento okruh. Věnuje se prvopočátkům jejího vzniku. Do popředí této části jsem se snažil postavit vztah mezi křesťanským a židovským náboženstvím. Tento fakt je pro problematiku křesťanské liturgie podstatný, poněvadž křesťanství vzniklo ze židovského náboženství. Jejich vztah je tím pádem velmi úzký. Křesťanská liturgie si tak vypůjčuje, přebírá a ke svému obrazu mění některé rituály, modlitby a symboly židovského náboženství.

Ve třetí, a zároveň pro rozsáhlost textů i největší, části se má bakalářská práce věnuje rozboru vybraných textů, které byly

napsány v prvních třech stoletích po Kristu. Tyto texty jsou, díky svému obsahu, historicky velmi důležité. Na spisech, ke kterým patří například *Didache* či *7 listů Ignáce z Antiochie*, staví křesťanská církev v pozdějších letech svou liturgickou tradici. Odkazuje na ně a čerpá z nich pravidla a hodnoty. Pomocí odborné literatury se ve své práci snažím prezentovat obsah jednotlivých textů. Poslání, které tyto spisy obsahují, je nadčasové a přesahuje rámec své doby. Díky analýze obsahu jednotlivých dílčích prvků těchto spisů, jako jsou svátosti křtu, eucharistie, výuky soteriologie a katechismu, či částem věnující se církevním hodnostářům, jsem zjistil, že se spisy od sebe liší jenom v některých pasážích. Klíčovým pro všechny texty je směr cesty, kterým by se měla liturgie a křesťanská církev ubírat.

Poslední část jsem věnoval podrobnému rozboru stěžejní liturgické svátosti, eucharistii (večeři Páně). Vybral jsem si ji proto, že se v ní skrývá mystická symbolika těla a krve Ježíše Krista. Ve výše zmiňovaných spisech se této svátosti uděluje ta nejvyšší důležitost. V ní se křesťanům daruje spása. A tím se z eucharistie stává srdce křesťanské liturgie.

## 8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADAM, A. *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. 2. vyd. Praha : Vyšehrad spol. s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7021-968-3

ADAM, A. *Liturgický rok. Historický vývoj současná praxe*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad spol. s.r.o., 1998. ISBN 80-7021-269-1

BERGER, R. *Liturgický slovník*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad spol. s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7021-965-2

*Bible*. 14. vyd. Praha : Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978- 80-85810-66-0

BOUŠE, Z.B. *Malá katolická liturgika*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad spol. s.r.o., 2004. ISBN 80-7021-709-X

RICHTER, K. *Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad spol. s.r.o., 1996. ISBN 80-7021-140-7

KOLEKTIV AUTORŮ. *Filozofický slovník*. 2. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4

KUNETKA, F. *Eucharistie v křesťanské antice*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0920-8

PRUŽÍNSKÝ, Š. *Patrologia. Úvod a počiatky patristickej literatury I.* 1.vyd. Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo Bratislava, 1990. ISBN 80-85128-08-X

RATZINGER, J. *Duch liturgie*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2006. ISBN 80-7364-032-5

TAFT, R.F. *Život z liturgie – tradice Východu i Západu*. 1. vyd. Olomouc : Centra Aletti, 2008. ISBN 978-80-86715-95-7



## 9. RESUMÉ

In my bachelor thesis I tried to give an analytical insight into the history of the Christian liturgy. Using available literature I looked into the origin and development of this area of Religious Studies.

In the first part I created an unified view of the formation of the liturgy. Liturgy as an act existed long before introduction of this word. This ritual was held among people long before the beginning of the Christian liturgy. This is evidenced by quotes from Old and New Testament. I was focused on the wide range of information but for my studies I selected only the most significant ones. In this first part, in my opinion, it was important to highlight liturgical relationship to God. In fact, for the rest of my thesis is necessary to understand that the liturgy must always be associated with the dialogue between God and his people.

Following part of this thesis is aimed at the Catholic liturgy. At the beginning of this part, the greatest emphasis is placed on the relationship between Christian and Jewish religion.

The third part of my bachelor thesis is devoted to an analysis of selected texts written in the first three centuries after Christ. These texts are, thanks to their content, historically very important. Liturgical tradition of the Christian church is based on writings such as Didache or The seven letters of Ignatius of Antioch.

Final part of my work is focused on a detailed analysis of one of crucial liturgical sacraments, the Eucharist (Lord's Supper).